

چالش های حقوق بشر و فضای سایبر

اینترنت و حقوق بشر

تعمیم حقوق شهروندان در دنیای آفلاین به دنیای آنلاین

سودابه درویش

چکیده:

در عصر حاضر که فرایندهای جهانی شدن حیات اجتماعی ما را با تغییر و تحولات زیادی مواجه کرده است فضای جغرافیایی کشورها به وسیله اینترنت آنچنان تاثیر پذیرفته که فاصله های دور در میان انسان ها برداشته شده گویی که انسان ها در اقصی نقاط جهان در کنار یکدیگر قرار گرفته اند. این شبکه جهانی فرصت ها و امکانات زیادی برای حکومت ها و ملت ها فراهم ساخته، اما نگرانی های فزاینده ای نیز در خصوص حفظ ارزش های حیاتی و امنیت ملی بوجود آورده است. در این مجال کوتاه تلاش خواهد شد تا به طور اجمالی شناختی در رابطه با فضای سایبر و حقوق مرتبط با آن برای خوانندگان محترم ارائه شود.

مقدمه:

واژه سایبر از لغت یونانی (Kybernetes) به معنی سکاندار یا راهنما مشتق شده است. سایبرنتیک علم مطالعه و کنترل مکانیزم‌ها در سیستم‌های انسانی، ماشینی و (کامپیوترها) است. سایبر پیشوندی است برای توصیف یک شخص، یک شی، یک ایده و یا یک فضا که مربوط به دنیای کامپیوتر و اطلاعات است.

اینترنت منتقل‌کننده میلیون‌ها پیام است، پیام‌هایی که بر ارزش‌ها، نگرش‌ها و هویت فرهنگی کاربران آن در سطح فردی و بر نظام فرهنگی، سیاسی در سطح کلان تاثیر می‌گذارد. اینترنت با وجود گستردگی و پیچیدگی‌اش، رسانه‌ای بسیار شخصی و خصوصی است. اینترنت از طریق پست الکترونیکی، ارتباط بین فردی، از راه گروه‌های بحث و مانند آن، گفتگو و تبادل نظر را تسهیل می‌کند. (عقیلی، ۱۳۹۰)

ارتباط بین حقوق بشر و اینترنت

حقوق بشر جهان شمول و مساوات خواه است. حقوق بشر حقوق ذاتی و فطری همه انسان‌ها، بدون تمایز از نظر نژاد، رنگ، جنسیت، زبان، دین، عقاید سیاسی یا عقاید دیگر، خاستگاه ملی یا اجتماعی، دارایی، موقعیت خانوادگی یا موقعیت‌های دیگر است. تمامی حقوق بشر، اعم از حقوق مدنی و سیاسی، مانند حق زندگی کردن، مساوات در برابر قانون و آزادی بیان، حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌باشد. (خلیل زاده، ۱۳۹۳)

در اسناد حقوق بشری بین حقوق فردی و جمعی تفکیک قائل شده‌اند و بیشتر رو به سوی حقوق فردی دارند، اما در فضای سایبر تمایل به سمت ایجاد شهروند جهانی و کلون‌های انسانی است و حمایت جمعی را می‌طلبد، از طرفی می‌دانیم که در فضای فیزیکی، هر کشوری مکلف به عدم مداخله در مرزهای کشوری دیگر می‌شود، اما در فضای مجازی به علت ویژگی جهان‌وطنی نمی‌توان چنین مرزی بین تصمیمات قائل شد. (فراهانی، ۱۳۸۴)

فضای سایبری تحت تاثیر سه اصل از اصول اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸م و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی سیاسی ۱۹۶۶، قرار گرفته و یکی از آن موارد آزادی بیان و عقیده می‌باشد. ماده ۱۹ اعلامیه اشعار می‌دارد، هرکس حق آزادی عقیده و بیان دارد و این حق مستلزم آن است که از داشتن عقیده بیم نداشته باشد و در دریافت و انتشار اطلاعات و افکار به تمام وسایل ممکن بدون ملاحظات مرزی آزاد باشد. حال باید دید با ظهور فضای سایبر این اصل چه وضعیتی پیدا می‌کند بی‌تردید این فضا با گستره نامحدود و قابلیت‌های بی‌شمار خود موثرترین کمک را به تحقق هرچه کامل‌تر این اصل کرده است؛ زیرا اگر در گذشته‌ای نه چندان دور شخصی می‌خواست عقیده خود را به اطلاع دیگران برساند یا باید به اطرافیان خود اکتفا می‌کرد یا به صرف هزینه و وقت بسیار به تدریج به گوش دیگران می‌رساند اما در حال حاضر از پشت سیستم

رایانه‌ای در منزل خود آن هم به شکل دوسویه به اطلاع تمامی جهانیان برساند یعنی بطور همزمان از نظرها و دیدگاه‌های مخاطبان خود نیز بهره‌مند شود. (همان منبع)

یکی از اصولی که همواره در اسناد بین‌المللی حقوق بشر در کنار و هم عرض آزادی عقیده و بیان به آن تأکید شده، جریان آزادی اطلاعات است. بی‌تردید آزادی عقیده و بیان زمانی در معنای واقعی خود تحقق خواهد یافت که بتوان اطلاعات را بی هیچ محدودیتی در جامعه منتشر کرد در اعلامیه جهانی حقوق بشر به صراحت به این اصل اشاره شده است. (همان منبع)

در همین راستا قطعنامه دفاع از آزادی دسترسی به اینترنت در شورای حقوق بشر تصویب شد:

- ۴۷ کشور عضو شورای حقوق بشر سازمان ملل، با تصویب قطعنامه‌ای، بر ضرورت تحقق آزادی‌های شهروندان در فضای آنلاین تأکید کردند. به این ترتیب، حقوق بشر در جهان آنلاین همان‌قدر مهم خواهد بود، که در جهان آفلاین.

با تاثیرگذاری فزاینده رسانه‌های نوین و شبکه‌های اجتماعی بر تحولات سیاسی و اجتماعی در سراسر جهان، حالا نهادهای بین‌المللی درصدد برآمده‌اند تا بستر مناسب‌تری برای گردش آزاد اطلاعات در جهان مجازی فراهم کنند.

شورای حقوق بشر سازمان ملل، در اقدامی بی‌سابقه، با صدور قطعنامه‌ای که به تصویب ۴۷ کشور عضو این شورا رسید، اعلام کرد که آزادی بیان آنلاین و آزادی دسترسی به اینترنت حقی است که باید توسط تمام کشورها محترم شمرده شود.

بر اساس این قطعنامه، کشورهای عضو این شورا موظفند دسترسی آزادانه شهروندان به اینترنت را تضمین کنند. (SW-DE سایت)

شرح بیشتر قطعنامه از سایت کمیسیون بین‌المللی حقوق بشر ایران به شرح ذیل است:

روز سه شنبه دهم تیرماه ۹۳، شورای حقوق بشر سازمان ملل، به عنوان عالی‌ترین نهاد تصمیم‌گیری در زمینه حقوق بشر، با انتشار قطعنامه‌ای تأکید کرد که همان حقوقی که برای حفاظت از افراد خارج از دنیای اینترنت وجود دارد باید نسبت به حفاظت از افراد آنلاین نیز اقدام کرد و این حقوق شامل حال فعالین آنلاین نیز می‌شود.

این قطعنامه از کشورها خواسته است که نگرانی‌های امنیتی در حوزه اینترنت را با توجه به تعهدات بین‌المللی حقوق بشری خود مورد توجه قرار دهند و حفاظت از آزادی بیان، آزادی انجمنی، حریم خصوصی و حقوق بشر آنلاین را تضمین کنند.

این دومین قطعنامه‌ای است که از سوی یکی از نهادهای سازمان ملل در خصوص ارتباط آزادی بیان و حق حفاظت از افراد آنلاین در اینترنت طی ده سال گذشته تصویب می‌شود. مبنای انتشار چنین قطعنامه‌ای، اصل ۱۹ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی است که ایران نیز از امضاء کنندگان آن است.

شورای حقوق بشر سازمان ملل ضمن تصویب این قطعنامه از کشورهای جهان درخواست کرد تا طی فرآیندهای شفاف که همه افراد ذینفع در آن دخالت داشته باشند، نسبت به اتخاذ سیاست‌های عمومی که دارای هسته‌ای باز و سازگار با روح اینترنت است، با هدف دسترسی جهانی و لذت بردن از حقوق بشر در اینترنت، اقدام نمایند.

اصل ۱۹ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی به صراحت تأکید می‌کند: «هر کس حق آزادی بیان دارد و هیچ کس را نمی‌توان به دلیل عقایدش مورد مزاحمت، آزار و اذیت قرار داد. این شامل حق آزادی جستجو، دریافت و انتقال اطلاعات و ابراز هر نوع عقیده بدون توجه به مرزها است. بر این اساس افراد حق دارند نظرات خود را چه به صورت شفاهی و کتبی، در قالب هنر و یا به هر وسیله دیگر به انتخاب خودشان منتشر کنند.»

این قطعنامه به اهمیت ایجاد اعتماد به نفس و اعتماد برای کاربران در اینترنت، حداقل با توجه به حق آزادی بیان، حفظ حریم خصوصی و سایر موارد حقوق بشر، اشاره می‌کند.

موضوع دسترسی به اینترنت به عنوان حقوق بشر برای اولین بار توسط اتحادیه بین‌المللی مخابرات در سال ۱۳۸۲ با انتشار بیانیه‌ای مورد توجه قرار گرفت. ۹ سال بعد در سال ۱۳۹۱ شورای حقوق بشر سازمان ملل با صدور قطعنامه‌ای، برای اولین بار تصریح کرد که همه مردم جهان از «حق اتصال به اینترنت» برخوردارند. علاوه بر آن این قطعنامه، خواستار احترام به آزادی بیان در اینترنت شد و از کشورهای جهان خواست تا ضمن احترام به آزادی بیان به صورت آنلاین و آزادی اینترنت، دسترسی آزادانه شهروندان به اینترنت را تضمین کنند. (کمیسیون بین‌المللی حقوق بشر اسلامی ایران، ۱۳۹۳)

چالش‌های حقوق بشر و فضای سایبر

فضای سایبر فقط مختص به فعالیت‌های اینترنتی نیست و شامل تمام روابط اجتماعی و ارتباطی که فناوری اطلاعات در آن به کار برده شده است، نیز می‌باشد. بنابراین حقوق مختص به خود را نیز می‌طلبد. (خلیل زاده، ۱۳۹۳)

فضای سایبر را می‌توان فضای حکومتی بدون جمعیت و سرزمینی شناخت که تأثیر فراوانی بر دنیای واقعی دارد. فضای سایبر اطلاعات زیادی از نیازمندی‌های بشر را در خود ذخیره کرده است و در نتیجه اختلال در آن می‌تواند به حقوق مکتسبه افراد لطمه وارد کند. (فراهانی، ۱۳۸۴)

آمریکا محور یکی از مشکلات فضای اینترنتی است. از لحاظ کاربران اینترنت، توزیع کاربران اینترنتی هم نابرابر است و در مواردی عدم توازن در این زمینه بسیار مشهود است؛ به عنوان مثال: براساس آمارها در فرانسه تعداد میزبانان به اندازه تمامی آمریکای لاتین و حوزه دریای کارائیب است همچنین استفاده کنندگان اینترنت در نیویورک بیش از کاربران قاره آفریقا است.

عوامل دیگر، بودن زبان انگلیسی در اینترنت است. براساس یک تحقیق، هشتاد درصد صفحات اینترنت انگلیسی است، در حالی که پنجاه و هفت درصد از کاربران انگلیسی‌اند. (همان منبع)

اما مطلب جالبی که می‌توان در مورد کشوری که مهر مردم سالاری بر سیاست‌های خود می‌زند، بیان داشت: وجود خط قرمزهایی است که در آمریکا و بعضی از کشورهای اروپایی وجود دارد. در این کشورها از ابزارهایی نظیر فیلترها به وفور استفاده می‌شود. به عنوان مثال: در کنار فهرست‌های متنی، از فهرست‌های تصویری و یا دیگر شناسه‌ها استفاده می‌شود تا ضعف این ابزارها به حداقل برسد. در ایالات متحده آمریکا برای هر طیف و گروه سنی از افراد جامعه ابزار خاصی بکار می‌رود. بنابراین فیلتری که در یک مدرسه برای کودکان به اجرا در می‌آید برای سیستم‌های رایانه‌ای دانشگاه بکار نمی‌رود.

اما نکته دیگر این‌که پس از واقعه ۱۱ سپتامبر در سال ۲۰۰۱ قانون بسیار مفصلی تحت عنوان قانون پاتریوت (patriot) برای مبارزه با تروریسم و حفظ امنیت ملی به تصویب رسید که به موجب آن تمامی قوانین گذشته حمایت از حقوق بشر اصلاح شد و به مجریان قانون و دیگر اشخاص دست اندرکار، نظیر متصدیان شبکه‌ها اجازه داده شد به حریم اشخاص به‌ویژه حریم آنلاین آن‌ها تعرض کنند. البته شایان ذکر است که این واقعه خواسته یا ناخواسته دیگر اهداف آمریکا را در خصوص فضای سایبر تامین کرد. (همان منبع)

حریم خصوصی در اینترنت به اندازه حقوق بشر مهم است

ناوی پیلای، کمیسر عالی حقوق بشر سازمان ملل می‌گوید: «افشاگری‌های پیرامون جاسوسی گسترده دولت‌ها در حریم خصوصی شهروندان، می‌تواند، زمینه‌ساز تحولی عظیم در حراست از حریم خصوصی در دنیای آنلاین شود.»

کمیسر عالی حقوق بشر سازمان ملل، واکنش جامعه جهانی در برابر اطلاعات افشا شده، پیرامون نقض حریم خصوصی شهروندان از طریق جاسوسی گسترده در ارتباطات دیجیتال را با واکنش جهانی به رژیم آپارتاید در آفریقای جنوبی مقایسه کرد. ناوی پیلای می‌گوید می‌توان با آگاهی‌بخشی و اقدام جمعی، زمینه یک تحول چشمگیر را فراهم کرد.

پیلای که اهل آفریقای جنوبی است این سخنان را در گفت‌وگویی با تیم برنرزی، مخترع وب بیان کرده است. خانم پیلای در زمان مسئولیتش از طرف سازمان ملل مأمور شد که گزارشی را پیرامون حراست از حق حریم خصوصی شهروندان جهان در دنیای مجازی تهیه و ارائه کند.

ناوی پیلای که پیش‌تر از قضات دادگاه جرایم بین‌المللی بوده، گفته است که در گذشته با موارد متعددی از نقض حقوق بشر روبرو شده، از جمله کشتار گسترده در رواندا، اما موارد نقض حریم خصوصی را هم به همان اندازه جدی می‌گیرد و برای بهبود وضعیت تلاش می‌کند.

تلاش برای پایان دادن به آپارتاید در دنیای آنلاین

ناوی پیلای معتقد است براندازی رژیم آپارتاید در آفریقای جنوبی نتیجه همکاری و عزم جامعه جهانی بود و حالا با اقدام جمعی شهروندان جهان علیه نقض حقوق آنها در دنیای آنلاین می‌توان به آپارتاید در دنیای مجازی پایان داد.

کمیسر (سابق) حقوق بشر سازمان ملل می‌گوید با تکیه بر همه تجربی که در زمینه مقابله با نقض حقوق بشر دارد، با تمام توان برای پایان دادن به آپارتاید آنلاین تلاش خواهد کرد. به اعتقاد او افشاگری‌های اسنودن درباره جاسوسی دیجیتال دولت آمریکا نشان داده که این اقدامات می‌تواند پیامدهای جدی برای حقوق بشر داشته باشد و حالا بسیاری از شهروندان درباره زندگی خصوصی خود در دنیای دیجیتال نگرانی‌های جدی دارند.

افشاگری‌های ادوارد اسنودن درباره سیستم مخوف جاسوسی دیجیتال آژانس امنیت ملی آمریکا همچون جرقه‌ای بود که آتشی بزرگ در سراسر جهان برافروخت و حالا بسیاری از شهروندان و فعالان حریم خصوصی و حقوق دیجیتال در تلاش‌اند راه‌های کارآمدی برای توانمندسازی کاربران در برابر هجوم دولت‌ها به حریم خصوصی در دنیای آنلاین پیدا کنند.

برای مقابله با این آپارتاید، بیست و هشتمین اجلاس شورای حقوق بشر در سال ۲۰۱۵ به مبحث اینترنت و حقوق خصوصی پرداخت، که از جمله مهم‌ترین دستاوردهای این نشست، تصویب قطعنامه‌ای در زمینه دفاع از حقوق خصوصی و پاسخی به خشم عمومی مردم در زمینه نظارت دولتی در ارتباطات دیجیتال می‌باشد. برزیل و آلمان با طرح قطعنامه‌ای به HRC اعلام کردند که گزارشگر ویژه گزارشی در خصوص حقوق خصوصی در جلسات آینده ارائه دهد. تا در این صورت، شورای حقوق بشر بتواند نقشی هدایتگر در تبیین و شفاف‌سازی استانداردها و همچنین حفاظت از حقوق خصوصی داشته باشد. این شورا موظف شد تا با پایش سیستماتیک و جلوگیری از آسیب به حریم خصوصی افراد در اینترنت، با اجرای وظایف و نظارت بر دولت‌ها قادر باشد از حریم خصوصی افراد در فضای مجازی حمایت کند.

تعمیم حقوق شهروندان از دنیای آفلاین به دنیای آنلاین

مجمع عمومی سازمان ملل با اکثریت آراء، طرحی که از سوی آلمان و برزیل برای حراست از حریم خصوصی در دنیای آنلاین ارائه شده بود را به تصویب رساند. بر اساس این طرح، قرار است «همان حقوقی که شهروندان در دنیای آفلاین دارند، به دنیای آنلاین هم تعمیم یابد؛ از جمله حق داشتن حریم خصوصی».

بر اساس اطلاعات محرمانه‌ای که اسنودن منتشر کرده دیلما روسف، رئیس‌جمهور برزیل و آنگلا مرکل، صدراعظم آلمان، از جمله کسانی بودند که هدف جاسوسی‌های گسترده آژانس امنیت ملی آمریکا قرار گرفتند و حالا سخت در تلاش‌اند تا با ایجاد اتحادی بین‌المللی با اقداماتی از این دست مقابله کنند.

تیم برنرزیلی، مخترع وب جهانی هم از جمله کسانی است که در راه تأمین آزادی‌ها و حقوق آنلاین پیش‌گام است. به اعتقاد او «برای دیوارهای آنلاین نمی‌توان سرنوشتی متفاوت از سرنوشت دیوار برلین متصور شد و فروپاشی این دیوارها سرنوشت مختوم آنهاست.»

تیم برنرزیلی، پیش‌تر هشدار داده بود که اقداماتی نظیر اقدام آژانس امنیت ملی آمریکا «نقض آشکار حقوق شهروندان در خفا است» و آنچه دولت‌هایی نظیر بریتانیا و ایالات متحده انجام داده‌اند مهم‌ترین تهدید در برابر اینترنت است؛ اینترنتی که به گفته او می‌تواند نیرویی عظیم برای ایجاد تغییرات مثبت در سراسر جهان باشد. (دوویچه، فارسی)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نتیجه گیری

امروزه امروزه استفاده از فضای سایبری و حوزه های جغرافیایی آنلاین، در فرآیند جهانی شدن، یکی از ابزارهای بسیار مهم و موثری است که می تواند زمینه بسیار مناسبی در تبادل فرهنگ باشد. اگر ارزشهای حیاتی و امنیت ملی یک کشور نادیده گرفته شود، این فرصت به تهدید تبدیل می شود. همانگونه که اعلامیه جهانی حقوق بشر، خواستار رعایت حقوق ذاتی و نظری انسانهاست، در فضای مجازی نیز به همان اندازه بلکه بیشتر به این حقوق تاکید دارد. از آنجا که شبکه های اجتماعی تاثیر بسزایی در بستر آزادی اطلاعات داشته اند، تداخل روابط و حقوق چند جانبه در فضای آنلاین، یکی از بزرگ ترین چالشهای تامین این آزادی است، که در آمریکا و اروپا نیز در این زمینه خط قرمزها و فیلترهایی تعریف شده است. عدم تطابق زبان کاربران و توزیع جغرافیایی آنها نیز می تواند یکی از مشکلات پیش رو باشد.

پس از پیدایش جاسوسی های گسترده در آژانس امنیت ملی آمریکا، نگرانی های جدی از طرف کشورهای اروپایی مطرح شده، که خواستار تبیین استانداردهای لازم و پایش سیستماتیک در زمینه حفظ اصل آزادی اطلاعات و حقوق کاربران می باشد. لذا بنظر می رسد اصل رعایت حقوق کامل کاربران نیازمند تعریف کامل و شفاف این استانداردها بوده و بدون آن، تعرض به حقوق افراد و یا سوءاستفاده از امکانات این شبکه ها را نمی توان دور از پندار دانست.

منابع

- جلالی فراهانی، امیرحسین، فقه و حقوق (پیشگیری وضعی از جرایم سایبر در پرتوموازی حقوق بشر، سال دوم، شماره ۶، پاییز ۱۳۸۴).
- خلیل زاده، مونا، فضای سایبر و حقوق بشر، ۸ شهریور، ۱۳۹۳، سایت IHRC.
- عقیلی، سیدوحید، نقش اینترنت در توسعه سیاسی، اسفندماه ۱۳۹۰
- سایت DW-DE
- سایت کمیسیون بین المللی حقوق بشر در ایران .
- سایت IHRC
- سایت MASHREGHNEWS